

19.1.2016

Dnro 730/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Terhi Arjola-Sarja

KUULEMINEN LÄHESTYMISKIELLON MÄÄRÄÄMISESSÄ

1

KANTELU

B arvosteli 11.2.2015 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä Kainuun käräjäoikeuden ratkaisua lähestymiskielloa koskevassa asiassa. - - -

B kertoi lähestymiskiellon hakemisesta häntä vastaan ja siitä, että lähestymiskiello oli määrättykin perheen sisäisen, enimmistään kolmen kuukauden pituisen, sijasta vuoden ajaksi. Lisäksi kiellon hakijalle oli B:n mukaan myönnetty asumisoikeus B:n nimissä olevaan kiinteistöön. B oli valittanut ratkaisusta Rovaniemen hovioikeuteen. - - -

- - -

3

RATKAISU

3.1

Lähestymiskielloasian käsittely käräjäoikeudessa

3.1.1

Selvitys tapahtumista

Kainuun käräjäoikeuteen 8.4.2014 saapuneessa pyynnössä lähestymiskiellon määräämiseksi lähestymiskiellon hakija on pyytänyt B:lle laajennettua lähestymiskielloa. Hakemuksessa on ilmoitettu hakijan asunnontarpeesta. Pyydetyn kiellon voimassaoloajaksi hakemukseen on merkitty kolme kuukautta ja täsmennykseksi, ”perheen sisäinen”. Kutsu asiassa 16.4.2014 pidettyyn istuntoon on liitteineen annettu tiedoksi B:lle 9.4.2014. Mainittuun istuntoon B on jäänyt saapumatta. Hän ei myöskään ole antanut asiassa kirjallista lausumaa. B:n poissaolosta huolimatta käräjäoikeus on ratkaissut asian 16.4.2014 julistamallaan tuomiolla. Käräjäoikeus on määrännyt B:n laajennettuun yhden vuoden pituiseen tavalliseen lähestymiskielloon.

Käräjäoikeuden ratkaisun perusteluihin kirjatun mukaan kiellon hakija on kertonut, että B oli muuttanut eri paikkakunnalle. Tämän vuoksi käräjäoikeus on arvioinut, että asiassa ei ole ollut aihetta määrätä perheen sisäistä lähestymiskielloa.

Valitettuaan käräjäoikeuden tuomiosta Rovaniemen hovioikeuteen, B on peruuttanut valituksensa. Näin ollen lausunnon antaminen B:n valituksesta on rauennut ja käräjäoikeuden tuomio on jäänyt pysyväksi.

Kantelun johdosta asiassa on hankittu kärjätuomari C:n selvitys. Kärjäoikeuteen täältä toimitetussa selvitys- ja lausuntopyynnössä selvityksessä ja mahdollisessa lausunnossa on pyydetty kiinnittämään huomiota erityisesti B:n kuulemiseen asiassa. Pyyntöä on todettu, että käytettävissä olevien asiakirjojen perusteella B:lle on annettu asiassa tiedoksi hakemus, joka on koskenut perheen sisäisen lähestymiskielon määräämistä kolmeksi kuukaudeksi ja että asiassa on kuitenkin katsottu, ettei siinä ole aihetta määrätä perheen sisäistä lähestymiskieltoa ja B on määrätty laajennettuun vuoden pituiseen lähestymiskieltoon. Edelleen pyynnössä on todettu, että asiakirjojen perusteella näyttäisi siltä, ettei B ole hänelle tiedoksiannettujen asiakirjojen perusteella voinut varautua siihen, että mahdollisesti määrättävä lähestymiskielto olisi vuoden pituinen. Vielä pyynnössä on todettu, ettei asiakirjoista myöskään ilmene, että hakija olisi muuttanut vaatimustaan tämän mukaisesti.

Antamassaan selvityksessä kärjätuomari C kertoo, että hän ei muista, keskusteltiin istunnossa hakijan kanssa siitä, miten pitkäksi aikaa kielto määrättäisiin siinä tapauksessa, että asiassa ei määrätä perheen sisäistä lähestymiskieltoa, vaan lähestymiskielto määrättäisiin tavallisena laajennettuna lähestymiskieltona. C:n toteaman mukaan B:n kuulemisen kannalta tällä seikalla ei liene juuri merkitystä, koska B ei ollut istunnossa paikalla. C:n mukaan hän on määrännyt lähestymiskiellon vuoden pituiseksi varmaankin rutiininomaisesti eikä ole erityisesti kiinnittänyt huomiota siihen, tulisiko kirjallisen hakemuksen merkinnän kolmen kuukauden perheen sisäisestä lähestymiskiellosta rajoittaa myös tavallisen lähestymiskiellon kolmeen kuukauteen. C:n mukaan asiaa voitaneen tarkastella siltä kannalta, onko kärjäoikeus ”sidottu” asianosaisen pyyntöön esim. kiellon kestosta. Siviilioikeudessa tuomioistuin ei useinkaan voi tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut, mutta esimerkiksi rikosasioissa tällainen sidonnaisuus ei näy yhtä selvänä. Edelleen C toteaa, että lähestymiskieltoasian käsittely on menettelyllisesti lähempänä rikosasioita kuin siviiliasioita. Lähestymiskieltopyyntö voidaan esittää kärjäoikeudelle vapaamuotoisesti, joko kirjallisesti tai suullisesti eikä varsinaista hakemusta tarvita. Lähestymiskieltoain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan hakemuksen tulisi sisältää riittävät tiedot hakijasta ja kieltoon määrättäväksi vaadittavasta henkilöstä sekä perustelut pyynnölle. Se, että hakemuksen muodolle ei aseteta kovin suuria vaatimuksia, voisi C:n mukaan puoltaa sellaista kantaa, että kiellon keston osalta sidonnaisuutta pyyntöön ei välttämättä olisi. Lisäksi hakemuksessa esitetty pyyntö on sikäli luonnollinen, että perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei voida lain mukaan määrätä pidemmäksi kuin kolmeksi kuukaudeksi. C:n mukaan joka tapauksessa hyvänä lähtökohtana kuitenkin on, että tuomari tarvittaessa informoi osapuolia kyseen tulevista ratkaisuvaihtoehdoista.

3.1.2

Arviointi

Lähestymiskieltoasioiden on todettu olevan omatyypisiä asioita, jotka lähinnä muistuttavat rikosprosessuaalisten keinojen käsittelyä (LaVM 11/1998 vp ja Jaakko Rautio: Lähestymiskieltoasiasta kärjäoikeudessa, DL 1/1999, s. 15). Lähestymiskiellosta annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskieltoasian käsittelystä on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasiassa säädetään. Vaikka säännöksen otsikko on ”Pääkäsittelystä kärjäoikeudessa”, viittauksella on katsottu tarkoitetun myös muita käsittelyn vaiheita (HE 41/1998 vp., s. 20–21 ja Rautio, DL 1/1999, s. 16).

Oikeuskirjallisuudessa todetun mukaan lähestymiskieltoasiat ovat luonteeltaan indispositiivisia. Tästä on katsottu seuraavan useita merkittäviä seikkoja. Ensinnäkin niissä ei noudateta väittämistaakkaa, vaan tuomioistuin voi ottaa ratkaisun perusteeksi huomioon muitakin oikeustositseikkoja kuin mihin on nimenomaisesti vedottu. Seikkojen tulee kuitenkin sisältyä lailliseen oikeudenkäyntiaineistoon. Myöskään syytesidonnaisuudella ei oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaan ole lähestymiskieltoasioissa merkitystä. Sen sijaan vaatimistaakka on voimassa. Tuomioistuin ei siten voi tuomita enempää eikä muuta kuin mitä asianosainen on vaatinut. Lähestymiskieltoasiassa tuomioistuimen rooli asian selvittämisessä

on rikosasiassa noudatettavaan menettelyyn verrattuna korostunut. Lähestymiskiellosta annetun lain 6 §:n 3 momentin mukaan käräjäoikeuden on huolehdittava siitä, että asia tulee perusteellisesti käsitellyksi. Oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaan tuomioistuimen rooliin kuuluu niin vaatimusten, niiden perusteiden kuin näytönkin selvittäminen ja jopa rikastuttaminen. Lähtökohtana on asianosaisen todellisen tahdon selvittäminen. Varsinkin, jos yksityinen henkilö ajaa asiaansa itse, tuomioistuimella on todettu olevan keskeinen rooli harrastaa informatiivista prosessijohtoa. Erityisesti vaatimusten muotoilussa ja niiden täsmentämisessä niin, että ne kelpaavat tuomiolauselmaan asti, tuomioistuimen on esitetyn mukaan oltava tarvittaessa aktiivinen. (Rautio: DL 1/1999, s. 17).

Lähestymiskiellon määräämistä koskeva pyyntö voi lain 5 §:n 1 momentin mukaan olla kirjallinen tai suullinen. Pyyntöä voidaan tarvittaessa täydennyttää. Säännöksen 3 momentin mukaan lähestymiskielloa koskeva pyyntö on annettava tiedoksi kieltoon määrättäväksi vaaditulle ja sille, jota kiellolla on tarkoitus suojata, jollei hän ole hakija, siten kuin haasteen tiedoksiannosta oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa säädetään. Samalla asiaan osallista kehoitetaan vastaamaan lähestymiskiellopyyntöön kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Asia on määrättävä suoraan pääkäsitelyyn, jos kirjallisen vastauksen pyytämistä pidetään tarpeettomana. Lain 6 §:n 2 momentin mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista kieltoon vaaditun henkilön poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen.

Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa todetun mukaan koska lähestymiskiellolla rajoitettaisiin kieltoon määrättävän henkilön oikeuksia, hänelle olisi lainkäytön yleisten periaatteiden mukaisesti varattava riittävä ja asianmukainen tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen ja sen tueksi esitettyjen seikkojen ja todisteiden johdosta. Edelleen perusteluissa todetaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan, että vastapuolelle tulee tieto toisen osapuolen esittämistä näkemyksistä ja että vastapuolelle tarjotaan mahdollisuus esittää oma näkemyksensä asiassa. (HE 41/1998 vp. s. 10 ja 20).

Lain 1 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskiello voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan puolestaan säännöksen 2 momentin mukaan määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjumiseksi. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset ovat siten tiukemmat kuin tavallisessa lähestymiskiellossa. Myös enimmäisaika, joksi perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan määrätä, poikkeaa tavallisesta lähestymiskiellosta. Lain 7 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskiello voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi, kun perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Tuomioistuimen harkitessa perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämistä ensimmäisenä kynnyskysymyksenä on se, asuvatko kieltoon määrättävä ja kiellolla suojattava vakituisesti samassa asunnossa. Jos vastaus tähän kysymykseen on kielteinen, voidaan määrätä vain ”puhdas” perusmuotoinen tai laajennettu lähestymiskiello. Sen jälkeen kun asianosaiset eivät asu samassa asunnossa, itsensä uhatuksi tunteva henkilö voi hakea tavallista lähestymiskielloa. (Jaakko Rautio: Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, DL 5/2004, s. 895 ja HE 144/2003 vp. s. 19 ja 32)

Saamani selvityksen perusteella kantelun tarkoittamassa asiassa käräjäoikeuden pääkäsitelyssä on hakijan kertomuksen perusteella tullut ilmi, että B ei enää asu samassa asunnossa hakijan kanssa. Näin ollen edellytystä perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiselle ei enää ole ollut. Asiassa lähestymiskiellon hakija on mitä ilmeisimmin tässä tilanteessa halunnut saada tavallisen laajennetun lähestymiskiellon ja käräjäoikeus on, katsoessaan sen edellytysten täyttyvän, lähestymiskiellon myös määrännyt.

Käytettävissäni olleiden asiakirjojen perusteella B:lle on annettu tiedoksi lähestymiskiellon määräämistä koskeva pyyntö, jossa on pyydetty määräämään laajennettu perheen sisäinen lähestymiskielto kolmeksi kuukaudeksi. Kuten edeltä on ilmennyt, B on kuitenkin määrätty tavalliseen laajennettuun lähestymiskieltoon vuoden ajaksi. B:lle ei ole erikseen varattu tilaisuutta tulla kuulluksi siltä osin kuin kysymys on ollut tavallisen lähestymiskiellon määräämisestä vuoden ajaksi.

Tuomioistuimen tehtävänä on soveltaa lakia viran puolesta, jolloin ratkaisu voidaan perustaa myös säännöksiin, joihin kumpikaan jutun osapuolista ei ole vedonnut. Jottei ratkaisu tulisi asianosaisille yllätyksenä, tuomioistuimen velvollisuutena on informoida asianosaisia relevanttien oikeussäännösten sisällöstä erityisesti silloin, kun joku asianosaisista ei ilmeisesti tunne sovellettavaksi tulevaa säännöstä tai hänellä on sen soveltamisesta tai tulkinnasta erheellinen käsitys. On katsottu, että näin varmistetaan, että kontradiktorinen keskustelu toteutuu myös lainsoveltamista koskevien kysymysten osalta. (Jyrki Virolainen – Pasi Pölönen: Rikosprosessin perusteet, Rikosprosessioikeus I, 2003, 352–353).

Oikeuskäytännöstä mainittakoon rikosasiaa koskeva ennakkoratkaisu KKO:1993:164. Kun syyttäjän hovioikeudessa esittämä vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus oli vain uusi rikosoikeudellinen luonnehdinta syyttäjän jo alioikeudessa esittämästä teonkuvauksesta, kysymys ei ollut sellaisesta uudesta vaatimuksesta, joka vasta hovioikeudessa tehtynä olisi tullut jättää tutkimatta. Ratkaisun mukaan syytetyille, jotka eivät syytteeseen vastatessaan olleet ottaneet huomioon mainittua syyttäjän esittämää vaihtoehtoista rikosnimikettä, oli varattava tilaisuus lausua siitä käsityksensä. Asia palautettiin alioikeuteen uutta käsittelyä varten.

Tuomittua rangaistusta koskevassa ennakkoratkaisussa KKO:1997:74 oli kysymys seuraavasta: ”Syyttäjä ja rangaistukseen tuomittu A hakivat hovioikeudessa muutosta kärjääoikeuden tuomioon. Syyttäjä vaati rangaistuksen korottamista ja A sen alentamista. A ei vastannut syyttäjän valitukseen. Hovioikeus korotti A:n rangaistuksen 6 vuodesta 8 vuodeksi vankeutta. Kun A siten tuomittiin olennaisesti ankarampaan rangaistusseuraamukseen, hovioikeuden olisi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 11 §:n 3 momentin nojalla pitänyt ennen asian ratkaisemista pyytää A:lta vastaus. Asia palautettiin hovioikeuteen.”

Kun lähestymiskieltoon määrättäväksi vaaditulle varataan tällaisessa tilanteessa tilaisuus tulla kuulluksi vain perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevasta pyynnöstä, on mahdollista, että hän on arvioinut, etteivät edellytykset tällaisen lähestymiskiellon määräämiseksi (jotka edellytykset ovat siis tavallista lähestymiskieltoa tiukemmat) täyty ja sen vuoksi ei pidä aiheellisena saapua asian käsittelyyn tai muutoin vastata hakemukseen. On myös mahdollista, että hän ei huomaa mahdollisuutta, että lähestymiskiellon hakija voi muuttuneiden olosuhteiden perusteella pyytääkin tavallisen lähestymiskiellon määräämistä, eikä siten arvioi tavallisen lähestymiskiellon edellytysten täyttymistä kohdallaan. Tavallisen vuoden pituisen lähestymiskiellon määrääminen voi siten tulla hänelle yllätyksenä. Lähestymiskiellon voimassaolon suhteen totean, että lähestymiskiellosta annetun lain muuttamiseen johtaneen hallituksen esityksen perustelujen perusteella tavallinen lähestymiskielto käytännössä yleensä määrätään lain sallimaksi enimmäisajaksi eli yhdeksi vuodeksi (HE 144/2003 vp. s. 32).

Korostan, että oikeus tulla kuulluksi on keskeinen perustuslain 21 §:ssä perusoikeutena turvattuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva oikeusturvaperiaate. Mielestäni kuulemismahdollisuuden varaaminen B:lle tavallisesta laajennetusta lähestymiskiellosta vuoden ajaksi olisi paremmin toteuttanut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluvaa asianosaisen oikeutta tulla kuulluksi kuin miten B:n kuuleminen on nyt toteutettu.

Kantelussaan B lisäksi katsoi, että kiellon hakijalle oli myönnetty asumisoikeus B:n nimissä olleeseen kiinteistöön.

Lähestymiskiellon sisältöä koskevan lähestymiskiellosta annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon. Lain muuttamiseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa todetun mukaisesti perheen sisäisellä lähestymiskiellolla ei puututa asiaan osallisten henkilöiden taloudellisiin velvollisuuksiin, asunnon omistus- tai vuokrasuhteisiin eikä koti-irtaimiston jakoon (HE 144/2003 vp. s. 18 ja 31).

Selvyyden vuoksi vielä totean, että asiassa ei ole määrätty perheen sisäistä lähestymiskieltoa, jota mainittu lain 3 §:n 2 momentti koskee, vaan tavallinen lähestymiskielto.

- - -

4
TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1.2 esittämäni käsityksen käräjätuomari C:n tietoon lähettämällä jäljennöksen tästä päätöksestäni hänelle.